

ZÉTÉNYI IMRÉNÉ

Kálvária Úti Ének-Zene Általános Iskola

Győr

Elfelejtett értékeink

Idestova száz esztendeje lesz annak, hogy Tomcsányiné Czukrász Róza tanítónő kiadta a könyvét: *Phonomimikai előgyakorlatok az olvasás és írás tanításához* (Kolozsvár, 1899. III. 2.). Művének kiadását belső kényszernek érezte, mert a módszer hatékonyságáról meg volt győződve, és azt széles körben terjeszteni akarta. Hangja szerény, de nem kishitű. Apostol módján beszél a kisgyermekéről, akik a tanító módszerének ki vannak szolgáltatva. Most az eredeti szöveg alapján hadd idézzük meg magát a szerzőt, annak ma is időszerű gondolatait.

MILYEN IS A PHONOMIMIKAI MÓDSZER?

... *A jó mester legyen mindenféle biztos a maga munkájában, tudjon uralkodni a helyzeten, tudja okadatozni, mit miért tesz, ne támaszkodjék a véletlenre, hanem munkájának eredménye legyen előre kiszámítható. S mind erre nézve egyedüli törvénye s leghívebb útmutatója: a természet.*

Bizony pedig el kell ismernünk, hogy sok más gátló körülmény mellett részben önmagunk is okai vagyunk annak, hogy tantervünk keresztülvitele lehetetlenné válik. Igen sokszor tanítunk phisikát, mértant, csillagászatot olyan növendékeknek, kik nem szerezhették meg népiskoláinkban az önművelődésnek és továbbkézésnek leglényegesebb feltételét, legszükségesebb eszközét, a folyékony, szép olvasást. Mert ahhoz olyan ügyesség kell, melyet csak az I-ső osztályban lehet elsajátítani, s ha itt valaki meg nem szerezte, ha hibás alapon indult, ezt a hiányt a népiskola felsőbb osztályaiban helyreállítani legalább is a többségnek lehetetlen. ...

A HANGOZTATÁS

Ha már a gyermekkorban kell az oktatást megkezdenünk, ne forgassuk ki a gyermeket az ő valójából, hanem engedjük meg nekünk, hogy tanításunkat a gyermek természetéhez s képességéhez alkalmazzuk.

Az első emberek beszéde előbb csak az érzelmek oly önkéntelen hangjaiból állhatott, melyeket örömiünk s fájdalomaink közben akaratunk ellen is szoktunk kiejteni. De később az állatok hangja, vagy a tárgyak mozgása következtében keletkező hangokat utánozták s ezen utánozott hangokkal az illető tárgyakat vagy állatokat meg is jelölték.

Nagyon természetes tehát, ha az emberi beszédnek alkotórészeit, a hangokat nem mesterkélten a szóból választjuk ki, hanem azokat hangutánzás útján fogadjuk fel, és úgy alakítunk belőle értelmes szokat, mint a hogyan azon szók a beszéd eredetével keletkeztek.

Ezenkívül minden egyes hangot olyan kézmozdulattal kötünk össze, mely azzal bizonyos eszmekapcsolatban áll s mely mozdulat rögtön a rávonatkozó hangra emlékeztet. Pl.: az n hangoztatásakor a dongó hangját utánozzuk. Ezt a dongást mindig olyan mozdulattal kísérjük, mely a dongónak fülünk körül ide-oda való repülését jelképezi. Ha tehát az n hangját akarom a gyermekkel hangoztatni, csak a szokott mozdulatot jelzem s ez azonnal emlékezetükbe idézi a kívánt hangot.

Rendkívül nagy mértékben támogatják e jelek az emlékezetet. Ha a hang kimondása csak egy pillanatilag késnék, eszmetársítás útján a mozdulat rögtön segítségre siet, mert itt a hallás és látás emlékezetéhez a cselekvés emlékezete is hozzájárul.

Olyanok ezen phonomimikai gyakorlatok, mint egy kis testgyakorlat s az utánzás ellenállhatatlan ösztöne, a játékkedv vonzza a gyermeket, hogy abban társaival együtt részt vegyen. Legfőbb értéke és elvitathatatlan pedagógiai becse pedig abban rejlik, hogy nemcsak kizárólag az értelmet foglalkoztatja, de a gyermeknek minden érzékét, minden irányú cselekvőképességét igénybe veszi s ezért figyelmük nem lankad, a munka sem fáradtságot, sem elviselhetetlen unalmat nem okoz, hanem csakis élvezetet szerez.

Annnyira könnyűek és természeteseek e gyakorlatok, hogy nemcsak a 6 éves, de még a 3 éves gyermek agyát sem terhelnék meg.

AZ ÖSSZEOLVASÁS TITKÁRÓL

... Hozzá kell szoktatnunk a gyermeket, hogy az első jelre, mely rendszerint egy mássalhangzót képvisel, ne mondja ki a hangot, csak a beszéd szervét igyekezzék olyan alkalmas helyzetbe hozni, vagyis előkészíteni, hogy az utána következő jelre, mely valamely magánhangzónak felel meg, mindkettőt szótaggá válvá kiejthesse.

Vegyük pl. e szót: só. Itt a tanítónak nem kell megneveznie az összefoglalandó hangokat, csak jelzi előbb azon mozdulatot, mely a gyermeket az s hangjára emlékezteti. A gyermekek utánozzák a mozdulatot, de nem mondják ki az s hangját, hanem előkészítik a kimondásra a szájukat, s csak mikor a tanító a második mozdulattal az ó jelét mutatja, mondják ki ügyesen a kettőt együtt szótaggá foglalva.

A két mozdulat természetesen észrevehető megszakítás nélkül követi egymást, mindazáltal úgy, hogy egyik a másiktól jól megkülönböztethető legyen. Az egymást követő két mozdulat az összevonást elősegíti, s ezáltal az agy működését mintegy megkönnyíti.

Ezzel tehát az olvasástanítás legnagyobb nehézségének, a synthetikai hangoztatásnak rejtélye, melynek megoldási módját eddig, bátran merem állítani, mi még nem ismertük, meg van fejtve.

A ráfordított csekély fáradtságért bő kárpótlást nyújt a gyakorlatban elért eredmény. S még ennél is nagyobb erkölcsi jutalom az, hogy teljesen kizárja a tehetetlenség érzetéből származó ingerültséget, idegeskedést a tanító részéről, a gyermek részéről pedig a szellemi erők túlfeszítésével járó fáradtság, unalom és kedvetlenség érzéseit. ...

AZ ÍRVAOLVASÁSRÓL

A betűismertetés

Jól mondják, hogy a szükség sok esetben jó tanácsadó, mert nekem is így támadt az az ötletem, hogy a jelet ne csak a hanggal, de a betű alakjával is oly szoros összeköttetésbe hozzam, hogy egyik a másiknak felismerésére vezessen. A tapasztalat bebizonyította, hogy a hol sikerült a jel és betűalak között ilyen viszonyt létrehoznom, ott a felfogatásnál igen meglepő eredményt lehet elérni.

Ennek tulajdoníthatom, hogy hat hét lefolyása alatt, vagyis a szünidőket leszámítva, okt. végén növendékeim a kétjegyű mássalhangzók kivételével valamennyi betűt bárhol s bármilyen nagyságban felismerik, sőt még akkor is, ha nem látják, emlékezetből elmondják azok jellemző sajátságait.

Az írás tanításáról

... Támaszkodva Simon Antal piáristának, az írvaolvasás magyar feltalálójának szavaira, mely szerint: „Egyik főhiba a gyermekeknek olvasásra való tanításban, hogy mindaddig a gyermekek elméje a betűknek pusztá nevével kínoztatik a nélkül, hogy ugyanazon tanítandó betűket egyszerűsrimind rajzolni is tanulnák, holott az emberi elme olyan tulajdonságokkal van felruházva, hogy azt sokkal előbb megtanulja, amelynél több érzékenységek foglalatoskodnak”:

Itt, hogy az óvó és iskola között nagy űrt betöltssem, s egyiket a másikhoz közelebb hozzam, szintén némi csekély változtatást eszközöltem. E változtatás pedig abban áll, hogy növendékeimnek szemérmétét s az arányosság és szabályosság iránti érzéket fejlesszem, mielőtt a tulajdonképpeni rajzgyakorlatokra térnék, a Fröbel-féle fászkákkal a lerajzolandó alakokat kirakatom.

Különben a rajzolást tárgyalakokon kezdjük, s azokból vesszük az írásbeli gyakorlatokhoz szükséges készleteket.

Az írott betű ismertetése úgy történik, hogy az egyszerűbb nyomtatott betűből néhány vonás hozzáadásával vagy törlésével leszármaztatjuk a gyermek szeme előtt az összetettebb írott alakot.

Jól végzett írási előgyakorlatok után 6 hét múlva egyik kis betűnek a leírása sem okoz nehézséget s egyenlően osztva fel az időt írás és olvasás között, esztendő végén az írásban is az eddiginél több eredményt mutathatnak fel. Legkevesbé sem jövünk ellentmondásba az írvaolvasás alapeszméjével, mert írvaolvasás lesz az hat héten túl, még pedig igazi írvaolvasás, amennyiben amit a gyermek most már leír, azt valóban olvasni is tudja....

TANUBIZONYSÁG

A mi gyors haladásunk nem holmi bravúros mutatóványok kedvéért történik, nem is elhamarkodás vagy kapkodás következménye, hanem az oktatás természetes lefolyásának eredménye, mely megköveteli, hogy a meglévő folyton ismételjük, de egy-egy fokkal mindig előbbre haladjunk. Gyakorlati szempontból azért fontos és örvendetes jelenség ez, mert az őszi hideg, zimankós idő beálltával gyengélkedés vagy szegénység miatt rendszeren bekövetkeznek a mulasztások. A mi növendékeinknek a mulasztás nem okoz pótolhatatlan veszteséget, mert ők a betűket már ismerik s a jelekben olyan privát tanítójuk van, mely őket magánszorgalomból is öntevékenységre ösztönzi.

A phonomimikai módszerrel a legrövidebb idő alatt legsikeresebben lehet legyőzni az olvasás és írás technikai nehézségeit.

Tömeges oktatásban az egész tömeget magával ragadja, s az általános haladás sikerét biztosítja még a kevésbé értelmes vagy közönyös gyermekekkel szemben is.

Folytonos és változatos hangoztatási gyakorlataival a nyelv és kiejtés tisztaságát előmozdítja. Vannak iskoláinkban olyan gyermekek, kik nemcsak a mássalhangzókat, de a magánhangzókat sem tudják tisztán kiejteni, beszédük még egészen érthetetlen s tisztán, érthetően olvasnak. Az olvasás gyakorlása útján aztán 1 vagy 1 1/2 év alatt beszédük is egészen megtisztul.

Azzal a napsugaras derült hangulattal, mely az egész oktatást átlengeti, a legkedvesebb viszony jó létre tanító és tanítvány között, teljesen megszűnik az a korlát, mely eddig a szülei házat vagy óvodát az iskolától elválasztá.

Gyakorlati eredménye: amely I. osztályban eddig 90 gyermek közül 30 bukott, most csak 4 lett ismétlésre utalva s az sem az írás és olvasás miatt. Tehát a bukások %-a e tárgyból teljesen elenyészik

Kolozsvár, 1899. márczius 2-án.

A szerző.

Utószóként annyit fűzhetnék hozzá – azóta tudományosan is leírták –, hogy a hatéves gyermek konkrét szinten, tényleges cselekvésben végzi a gondolkodási műveleteket, absztrakt fogalmakat is konkrétan magyaráz. Gondolkodási műveletei akkor válnak absztrakká, amikor már csak olvasással is ismerethez tud jutni. Amikor automatizálódik a leírt szó olvastán a fogalom belső, képi megjelenítése. Szóbeli közléssel ébreszthetünk érdeklődést, felismerést, de csak olvasással tudunk önálló ismeretszerzéshez jutni. Jó beszédkészsége pedig csak olvasni tudóknak lesz.

Ezért nagyon igazat mond a szerző, amikor azt bizonygatja, hogy az olvasástanulásnak eszközjellegűnek kell lennie, könnyednek mint a kézbe simuló munkaeszköznek. Amit ha – jelen esetben – a gyermek kezébe adunk, akkor játékosnak is. Mert ezzel az eszközzel érjük el a célt, az olvasni szerető, műveltségére igényes ifjúságot.

Célérték és eszközérték kapcsolatában ismert axioma, hogy nem szabad a kettőt felcserélni. Mégis mintha ezt tettük volna. Bonyolulttá tettük az eszközt, a módszert. A cél az lehet összetett:

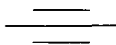
messzemenően művelt felnőtt ember, de ehhez az eszközt – mint a szerző írja – igen korán, hat-éves korában kell a kezébe adni, játékosan, egyszerűen.

Lehet, hogy éppen fonomimikával?

Ismerős nekünk ez a módszer! Az ének-zene tanításában éppen mi magyarok tettük világhírűvé a Kodály-féle szolmizálás tanításával. Olyan egyszerűen és természetesen énekel a gyermek a kézjelek segítségével, hogy az már játszva-tanulás.

Igaz, hogy Kodály módszere külföldön előbb, mint e hazában. Az a képtelen ötlet jutott eszembe, hogy netán mi is akkor fogjuk felfedezni, az olvasástanításban alkalmazni, ha valahonnan idegenből behozottként ismerjük fel hatékonyságát?

Nagynéném, aki 80 éves, csak legyint: Dyslexia? Évente ötven falusi gyermeket tanítottam meg annak idején olvasni a fonomimikával...

Tisztelt Előfizetőinkhez!

Mindenképpen bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük tisztelettel minden kedves Előfizetőnket, hogy az *1996. évi előfizetési díjat, amely ettől az évtől 300 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék*: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények; 11735005-20003933. Köszönjük.

Azt is hálás köszönettel vennénk Iskolaigazgatóinktól, Tanárkollégáinktól, Munkatársainktól és kedves Olvasóinktól, *ha újabb előfizetőket is toboroznának*. Ez folyóiratunk folyamatos megjelenése, életben maradása szempontjából rendkívül fontos lenne! Minden ebbéli fáradozásukat előre is köszönjük.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA